

Utvärdering av hur reformeringen av Finlands Akademis finansiering till unga generationens forskare påverkar jämställdheten och likabehandlingen

Enligt 5 § diskrimineringslagen ska myndigheterna bedöma hur likabehandling uppnås i deras verksamhet och vidta åtgärder som behövs för att främja likabehandling. De främjande åtgärderna ska vara effektiva, ändamålsenliga och proportionerliga med beaktande av myndighetens verksamhetsmiljö, resurser och övriga omständigheter. Varje myndighet ska ha en plan för de åtgärder som behövs för att främja likabehandling.

Enligt 4 § lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män ska myndigheterna i all sin verksamhet främja jämställdheten mellan kvinnor och män på ett målinriktat och planmässigt sätt samt skapa och befästa sådana förvaltnings- och tillvägagångssätt som säkrar främjandet av jämställdheten mellan kvinnor och män vid beredningen av ärenden och i beslutsfattandet.

I sin jämställdhets- och likabehandlingsplan slår Finlands Akademi fast de metoder med vilka kombination av arbete och familjeliv samt kvinnornas forskarkarriär kan stödjas i samtliga finansieringsformer, och Akademien utfäster sig att utreda hur mobilitetskraven påverkar antalet sökande och deras könsfördelning. Akademins olika beslutsorgan följer hur jämställdheten mellan könen förverkligas i besluten om forskningsfinansiering. Särskild fokus läggs på hur nya finansieringsformer eller ändringar i gamla finansieringsformer påverkar jämställdheten och likabehandlingen.

I denna föreliggande utvärdering är avsikten att identifiera den reformerade finansieringsformens eventuella effekter på 1) kombinerad av arbete och familjeliv, 2) likabehandling i bedömningen av forskarna, 3) ansökningsvillkorens inverkan på könsfördelningen samt 4) internationella sökandes ställning. Dessutom ingår en plan för uppföljning och andra erforderliga åtgärder.

Har den reformerade bidragsformen förutsebara effekter på möjligheterna att kombinera arbete och familjeliv?

I den nya finansieringsformen för akademiforskare slopas det så kallade mobilitetskrav som sedan 2016 gällt för Akademins finansiering till unga generationens forskare. Kravet har varit att sökanden före sin finansieringsperiod ska ha arbetat minst sex månader någon annanstans än i den forskningsmiljö där



hen gör sin avhandling, såvida ansökan inte uttryckligen gäller forskarbete i någon annan forskningsmiljö. Annan forskningsmiljö kan syfta på en ny nationell, internationell eller intersektoriell miljö.

Trots att Akademin med andra ord inte förutsätter att sökanden ska flytta utomlands eller ens byta ort har mobilitetskravet upplevts som besvärligt särskilt för forskare med familj eller annat vårdnadsansvar. Den återkoppling som Akademin fått av forskarna under sex års tid visar tydligt att det har varit svårt för forskare med familj att uppfylla mobilitetskravet på ett relevant sätt som genuint skulle gagna forskningsarbetet.

I vår enkät till forskarna inom den reformerade finansieringsformen bad vi med följande frågor om synpunkter på kombinerad forskning och familjeliv:

Vilka slags utmaningar vad gäller kombinerad forskning och familjeliv med forskarbete har du personligen stött på och/eller noterat? Hur borde finansieringen göras smidig så att det blir lättare att kombinera arbete och familje-/privatliv?

Vi mottog 640 öppna svar (av totalt 828 som besvarade enkäten). Enligt en preliminär analys gällde cirka 60 procent av svaren det nuvarande mobilitetskravet och svårigheterna att kombinera det med familje- och privatlivet. Andra ofta nämnda problem var de allmänna kraven, de långa arbetsdagarna och det osäkra anställningsförhållandet. Möjligheten att på basis av familjeledighet få förlängd tid för ansökan eller för själva finansieringsperioden fick positiv respons.

Det slojade mobilitetskravet tycks således ha gett sökandena en positivare bild av möjligheterna att kombinera arbete och familjeliv. Både de öppna svaren och tidigare återkoppling visar att detta särskilt gäller småbarnsföräldrar, ensamförsörjare och andra sökande med vårdnadsansvar. Reformen kan således förmodas främja likabehandlingen i och med att ställningen för sökande med familj eller vårdnadsansvar förbättras.

I bedömningskriterierna för den reformerade finansieringsformen för akademiforskare betonas dels sökandens erfarenhet av och plan för arbete i varierande forskningsmiljöer och samarbetsformer, dels också den internationella dimensionen. I utlysningen nämns förutom fysisk mobilitet också andra sätt på vilka dessa erfarenheter kan fås. Detta för att slopandet av mobilitetskravet ska ha en så gynnsam effekt som möjligt på likabehandlingen.



Möjligheten att förlänga finansieringsperioden på grund av familjeledighet eller långvarig sjukdom förblir oförändrad.

Bedömning av forskarna

I överensstämmelse med Akademiens allmänna finansieringsprinciper följer också den reformerade finansieringsformen Akademiens linje vad beträffar genusperspektiv och främjande av likabehandling inom den forskning som finansieras. I den vetenskapliga bedömningen av ansökningar inom den reformerade finansieringen för akademiforskare fäster Akademien i överensstämmelse med grunderna för finansieringsbesluten särskild vikt vid sökandens karriär- och självständighetsutveckling. Självständighet är ett svårdefinierat bedömningskriterium och kan därför också möjliggöra ojämlik behandling. I Sverige gav Vetenskapsrådets granskning från 2017 (Söderqvist et al. (2017). A Gender-Neutral Process? Gender equality observations in the Swedish Research Council's review panels 2016. Stockholm: Swedish Research Council) antydningar om att man i vetenskapliga bedömningar oftare ifrågasatte kvinnliga än manliga sökandens självständighet.

Akademien har förbundit sig att följa principerna för ansvarsfull utvärdering (God praxis inom utvärdering av forskare. Nationell rekommendation för ansvarsfull utvärdering. Publikationsserie för ansvarsfull forskning 6:2020. Arbetsgruppen för ansvarsfull utvärdering av forskare. Delegationen för informations spridning (TJNK) och Vetenskapliga samfundens delegation (TSV). Helsingfors, 2020.). Den reformerade finansieringsformens utvärderingskriterier, det praktiska genomförandet av utvärderingen samt jämställdheten och likabehandlingen i beslutsprocesserna bör följas systematiskt.

Hösten 2022 och våren 2023 kommer Akademien att ge noggrannare råd åt bedömarna, de vetenskapliga forskningsråden samt panelansvariga och föredragande om hur bedömningskriterierna och riktlinjerna ska tillämpas. Akademiens jämställdhets- och likabehandlingsgrupp deltar i planeringen av rådgivningen.

Eventuella tecken på hotad jämställdhet eller likabehandling eller andra problem följs genom intervjuer med tjänstemän, bedömare och beslutsfattare samt genom statistiska data. Vid behov vidtas nödiga åtgärder.

Har den reformerade finansieringsformens stramare villkor för akademisk ålder några förutsebara genuseffekter?

Könsfördelningen granskas kalkylmässigt genom en jämförelse av statistiken över ansökningar om forskardoktors och akademiforskarens anställning så att de genomsnittliga antalen ansökningar under perioden 2016–2020 jämförs med en framtida situation med stramare ansökningsvillkor. Viktigt att



notera är att gruppen av sökande kan förändras också av andra skäl än villkoren för akademisk ålder (antal år sedan avhandlingen) efterhand som ansökningskriterierna och andra ansökningsvillkor ändras. Granskningen har gjorts separat för varje forskningsråd.

I ljuset av denna statistik tycks det inte förekomma någon betydande variation i sökandenas könsfördelning i förhållande till den akademiska åldern. Ett undantag är sökandena till forskardoktorsanställningar under forskningsrådet för naturvetenskap och teknik. Då de som disputerat för mindre än två år sedan exkluderas har antalet kvinnliga sökande kalkylmässigt minskat med tre procentenheter mer än genomsnittligt bland alla sökande inom forskningsrådets område (-26 % vs -23 %). Om alla som disputerat för mer än sju år sedan utesluts minskar de kvinnliga sökandenas andel med fem procentenheter mer än genomsnittligt bland alla sökande inom forskningsrådets område (-37 % vs -32 %).

Inom naturvetenskap och teknik råder en klar obalans mellan könen. Av samtliga ansökningar om forskardoktors och akademiforskarens anställningar åren 2016–2020 var i genomsnitt bara 24 procent inlämnade av kvinnor. Ett av Finlands Akademis forskningspolitiska mål är att främja kvinnornas forskarkarriär. Trots att den aktuella reformeringen av denna finansieringsform som helhet betraktad kan anses främja jämställdhet och likabehandling är det viktigt att man fäster uppmärksamhet dels vid kvinnornas generellt ringa andel inom naturvetenskap och teknik, dels också vid de stramare ansökningsvillkoren som en bidragande faktor till denna obalans.

Har den reformerade finansieringsformens ansökningsvillkor förutsebara effekter på likabehandlingen av internationella sökande?

Också könsfördelningen bland internationella sökande har granskats kalkylmässigt så att de genomsnittliga antalen ansökningar om forskardoktors och akademiforskarens anställning under perioden 2016–2020 jämförts med en framtida situation med stramare ansökningsvillkor. Med internationell sökande avses här en sökande som inte är finsk medborgare. Också här är det viktigt att beakta att gruppen av sökande kan förändras även av andra skäl än de villkor som gäller akademisk ålder efterhand som ansökningskriterierna och andra ansökningsvillkor förändras.

De utländska sökandenas beräknade framtida andel har uträknats på basis av tidigare års ansökningsmängder med ett tilläggsvillkor enligt vilket minst två och högst sju år ska ha förflutit sedan disputationen. Granskningen har gjorts separat för varje forskningsråd. De internationella ansökningarna



förutspås då minska mindre än de inhemska inom samtliga vetenskapliga forskningsråds områden. Med andra ord kan de internationella sökandenas andel förväntas växa.

Då mobilitetskravet för forskaruppgifter infördes 2016 växte de internationella sökandenas andel kännbart inom samtliga forskningsråd (från 2015 till 2017 med 5–28 procentenheter beroende på forskningsråd). Detta berodde nästan uteslutande på att de inhemska sökandena blev färre. På basis av senare granskningar av mobilitetskravet samt erhållen återkoppling kan man förmoda att många inhemska sökande med beaktande av jämställdhets- och likabehandlingsperspektivet har svårt att uppfylla mobilitetskravet. De flesta utländska sökande har disputerat vid ett utländskt universitet, varvid mobilitetskravet för deras del ofta uppfylls ”automatiskt”. Man kan därför förmoda att slopandet av mobilitetskravet gör det möjligt att återinföra ett utgångsläge där alla sökande har lika möjlighet att ansöka och bekräfta sin självständighet utan några mobilitetsrelaterade behörighetsvillkor.

Det är också viktigt att notera att exempelvis svårigheterna att kombinera familjeliv och forskning med mobilitet samt problemen med kvinnliga forskares ställning gäller även utländska sökande. I den fortsatta bevakningen och uppföljningen bör sådana grupper uppmärksammas som kan beröras av många samtidiga problem i sitt arbete som forskare.

Nu inleder vi systematisk statistikföring som stöd för eventuella fortsatta åtgärder

Från och med hösten börjar Akademien systematiskt samla in information om könsfördelningen i och de internationella sökandenas andelar av ansökningarna om akademiforskaranställningar. På basis av kön och nationalitet samlar vi in täckande uppgifter om sökandenas antal och andel i varje fas av akademiforskarnas finansieringsprocess: i ansökningarna, i framgången i utvärderingen och i finansieringsbesluten. Uppgifterna samlas också in per forskningsråd och forskningsgren samt efter såväl biologisk som akademisk ålder. Uppgifterna samlas in under 3–4 år, varefter de så utförligt som möjligt jämförs med motsvarande uppgifter från tiden före akademiforskarreformen. Med stöd av all denna information görs sedan en bedömning av behovet av eventuella åtgärder.

Om det på basis av denna utvärdering anses nödigt inleder Akademien diskussioner med de viktigaste forskningsorganisationerna och andra aktörer inom de sektorer som eventuellt befunnits problematiska visavi jämställdhet eller likabehandling. Syftet med diskussionerna är att tillsammans finna sådana åtgärder med vilka exempelvis könsfördelningen bland unga forskare inom ifrågavarande områden kunde balanseras eller likabehandlingen av utländska och inhemska forskare stärkas.